МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ

НАКАЗ

«_____»_____202_ року Київ № _____

Про затвердження Методики проведення експертизи сортів рослин груп зернових, круп'яних, зернобобових кормового напряму використання (зелена маса) на придатність для поширення в Україні

Відповідно до статтей 8, 14, частини першої статті 27, статті 29 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин», пункту 8 Положення про Міністерство аграрної політики та продовольства України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 серпня 2026 року № 1029,

НАКАЗУЮ:

1. Затвердити Методику проведення експертизи сортів рослин груп зернових, круп'яних, зернобобових кормового напряму використання (зелена маса) на придатність для поширення в Україні, що додається.

2. Контроль за виконанням цього наказу залишаю за собою.

Заступник Міністра **Віталій ГОЛОВНЯ**

UB
Міністерство аграрної політики та продовольства України
№202 від 26.11.2026
КЕП: Головня В. О. 26.11.2026 09:41
3C080BB109AB25980400000004B23400C1DEF500
Сертифікат дійсний з 04.09.2026 00:00 до 03.09.2028 23:59

ЗАТВЕРДЖЕНО
наказ Міністерства аграрної політики
та продовольства України
_____ № _____

Методика
проведення експертизи сортів рослин груп зернових, круп'яних, зернобобових кормового напряму використання (зелена маса) на придатність для поширення в Україні

І. Загальні положення

1. Ця Методика визначає особливості проведення експертизи на придатність для поширення в Україні сортів рослин груп зернових, круп'яних і зернобобових кормового напряму використання (зелена маса) (далі – Методика).

2. Методика поширюється на Український інститут експертизи сортів рослин (далі – Інститут).

3. Інститут забезпечує проведення експертизи сортів рослин груп зернових, круп'яних, зернобобових кормового напряму використання (зелена маса) на придатність для поширення в Україні (далі – ПСП) шляхом визначення комплексу господарсько-цінних показників, показників якості зеленої маси та статистичного опрацювання отриманих результатів.

4. Компетентний орган визначає вимоги щодо кількості та якості дослідного зразка сорту, який постачається для проведення досліджень.

Місце та строки постачання встановлені Порядком забезпечення офіційними та дослідними зразками посадкового матеріалу сорту, затвердженого наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 26 вересня 2023 року № 1710, зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 12 жовтня 2023 року за № 1785/40841 (далі – Порядок забезпечення офіційними та дослідними зразками).

5. У цій Методиці терміни вживаються у значеннях, наведених у Законах України «Про охорону прав на сорти рослин», «Про насіння і садивний матеріал», Порядку проведення кваліфікаційної експертизи сорту, затвердженого наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 05 липня 2023 року № 1344, зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 21 липня 2023 року за № 1244/40300 (далі – Порядок проведення кваліфікаційної експертизи), Порядку забезпечення офіційними та дослідними зразками, Методиці проведення кваліфікаційної експертизи сортів рослин на придатність для

UB
Міністерство аграрної політики та продовольства України
№202 від 26.11.2026
КЕП: Головня В. О. 26.11.2026 09:41
3C080BB109AB25980400000004B23400C1DEF500
Сертифікат дійсний з 04.09.2026 00:00 до 03.09.2028 23:59

поширення в Україні (загальна частина), затвердженій наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 12 грудня 2016 року № 540 (далі – Методика ПСП (загальна частина)).

ІІ. Особливості проведення досліджень кормового напряму використання (зелена маса)

1. Закладання, оформлення та вимоги щодо проведення досліджень визначено Порядком проведення кваліфікаційної експертизи; Методикою ПСП (загальна частина); Методикою проведення експертизи сортів рослин групи зернових, круп'яних та зернобобових на придатність до поширення в Україні, затвердженої наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 12 грудня 2016 року № 540 (далі – Методика ПСП (групи зернових, круп'яних та зернобобових)); Методикою проведення експертизи сортів рослин групи технічних та кормових на придатність до поширення в Україні, затвердженої наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 12 грудня 2016 року № 540; Методикою проведення кваліфікаційної експертизи сортів рослин на придатність до поширення в Україні. Методи визначення показників якості продукції рослинництва, затвердженої наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 12 грудня 2016 року № 540 (далі – Методика ПСП (Методи визначення показників якості)).

2. Види рослин груп зернових, круп'яних і зернобобових кормового напряму використання (зелена маса), наведені у додатку 1 до цієї Методики.

3. Для проведення досліджень сортів кормового напряму використання (зелена маса) площа дослідної ділянки становить 25 м^2. Ділянку розділяють навпіл: на одній половині проводять спостереження та обліки на зелену масу, на другій – на зерно. Таким чином площа облікової ділянки становить 12,5 м^2. Досліди закладають у 4-х кратному повторенні.

4. Тривалість експертизи – два незалежні вегетаційні цикли, за необхідності експертизу продовжують на третій.

5. Норму висіву насіння (млн шт./га) визначають, враховуючи кількість схожого насіння на гектар, а вагову норму (кг/га) розраховують з урахуванням маси 1000 насінин та їх посівної придатності.

Формула розрахунку вагової норми висіву насіння (НВ) кг/га:

$$НВ = \frac{К \times М}{ПП} \times 100$$

де:

НВ – вагова (масова) норма висіву насіння, кг/га;

К – норма висіву насіння (кількість мільйонів схожих насінин на 1га), млн шт./га,

ПП – посівна придатність насіння, %, яка розраховується як:

$$\frac{\text{Чистота (\%) х Схожість (\%)}}{100}$$

6. Вагову норму висіву насіння кожного сорту кормового напряму використання (зелена маса) збільшують на 10 % порівняно з нормою висіву зернового напряму використання. Закладають досліди в оптимальні та стислі терміни, які визначають залежно від строків сівби і ґрунтово-кліматичної зони вирощування, в якій розташовано пункт дослідження.

Якщо сівбу зернових озимих проводять у пізні строки, вагову норму висіву збільшують на 25 %.

Сорти рослин групи зернобобових можуть висівати для проведення досліджень кормового напряму використання (зелена маса) в чистому посіві або в сумішках. Вагову норму висіву насіння в сумішках, в дослідах кормового напряму використання (зелена маса), встановлюють таким чином, що переважаючим є бобовий компонент (60–70 % від норми висіву в чистому посіві).

7. Перед сівбою проводять інсектицидно-фунгіцидну обробку насіння.

8. Інформацію про норми висіву насіння, догляд за рослинами, результати спостережень, заносять до польового журналу, зазначаючи дату і фазу росту і розвитку досліджуваного сорту.

ІІІ. Спостереження та обліки

1. Під час вегетації для сортів рослин груп зернових і круп’яних у дослідах на зелену масу відмічають такі фенологічні фази: сходи (початок і повні), початок кущіння, колосіння або поява волотей (початок і повна).

У дослідах на зерно відмічають: сходи (початок і повні), початок кущіння, колосіння або поява волотей (початок і повна), повне цвітіння жита посівного, стиглість зерна: молочна, воскова (господарська) та повна (якщо збирання проводять у фазі повної стиглості).

2. Під час вегетації для сортів рослин групи зернобобових у дослідах на зелену масу відмічають такі фенологічні фази: повні сходи, початок і повне цвітіння, утворення бобів на першому суцвітті в 75 % рослин.

У дослідах на зерно відмічають: повні сходи, початок і повне цвітіння, початок і господарську (збиральну) стиглість.

3. У сортів рослин кукурудзи звичайної відмічають такі фенологічні фази: початок і повні сходи, початок і повне цвітіння волоті, початок і повне цвітіння качанів (появи маточкових ниток «шовку»), молочна, молочно-воскова, воскова і повна стиглість зерна; а у сорго звичайного (двокольорового): повні сходи, кущіння, повна поява волотей, початок і повне цвітіння, молочно-воскова й повна стиглість зерна (в дослідах на зерно).

У дослідах кормового напряму використання (зелена маса) для сортів рослин кукурудзи звичайної і сорго звичайного (двокольорового) повну стиглість зерна не відмічають.

Крім цього, для сортів озимих видів визначають дати припинення вегетації восени та початок її відновлення навесні. Зимостійкість сортів у дослідах оцінюють за порівняння даних осіннього та весняного обліків стану посівів у кожному повторенні.

4. Під час проведення фенологічних спостережень визначають та фіксують дати настання основних фаз росту і розвитку рослин та заносять до польового журналу.

5. Для сортів кормового напряму використання (зелена маса) визначають господарсько-цінні показники:

урожайність зеленої маси, т/га;

уміст сухої речовини зеленої маси, %;

збір сухої речовини, т/га;

уміст вологи у зеленій масі, %;

уміст сирого протеїну в абсолютно сухій речовині зеленої маси, %;

уміст сирої клітковини в абсолютно сухій речовині зеленої маси, %;

тривалість періоду від весняного відростання до настання укісної стиглості (для озимих), діб;

тривалість періоду від повних сходів до настання укісної стиглості (для ярих), діб;

залистяність, %;

висоту рослин перед скошуванням, см;

стійкість до вилягання, бал;

стійкість до посухи, бал;

зимостійкість (для озимих), бал;

стійкість проти збудників хвороб, бал;

стійкість проти шкідників, бал;

урожайність зерна, т/га;

масу 1000 насінин, г.

6. Спостереження здійснюють на ділянках кожного сорту у всіх повтореннях в один день однією особою.

Спочатку визначають пошкодження рослин посухою, морозами (для озимих), вилягання та візуально оцінюють за бальною шкалою від 1 до 9, де 1 – найменший ступінь проявлення показника, а 9 – найбільший, а отримані результати спостережень переводять у бали стійкості, відповідно до додатка 2 до цієї Методики. Для оцінки показників використовують лише цілі значення балів. Подальший поділ шкали оцінювання не допускається.

7. Спостереження щодо ураження сортів збудниками хвороб та ушкодження шкідниками здійснюють упродовж усього періоду вегетації рослин. Фітопатологічні та ентомологічні обліки проводять за Методикою ПСП (групи зернових, круп'яних та зернобобових), та переводять у бали стійкості відповідно до додатка 20 Методики ПСП (загальна частина).

8. Особливе значення приділяють спостереженням за формуванням зеленої маси рослин. Для озимих видів – на початку розвитку восени та після відновлення вегетації навесні; для ярих – навесні, після появи сходів. Через три тижні після початку вегетації візуально оцінюють масу рослин, яка вже сформувалася на дослідній ділянці. Для цього вимірюють висоту рослин, підраховують кількість пагонів і листків на одиницю площі.

9. За настання посухи проводять щоденні візуальні спостереження за станом сортів на дослідних ділянках. Спостерігають проявлення зовнішніх ознак сортів за ступенем пошкодження рослин, таких як: згортання верхньої частини листя; в'янення листя в денні години; відновлення тургору вночі; пожовтіння та засихання листя, стебел, колоса (волоті) тощо. Відмічають відновлення сортів після пошкоджень від несприятливих умов та їх вплив на врожайність.

Для моніторингу, оцінки та класифікації метеорологічної (атмосферної) посухи слід використовувати показники цифрової метеостанції.

Фактом настання атмосферної посухи вважається період, впродовж якого спостерігається стійке утримання несприятливих гідрометеорологічних умов:

за наявності вітрового навантаження (> 5 м/с): утримання 3-х або більше діб поспіль відносної вологості повітря ≤ 30 % або температури повітря ≥ +28…+30 ºС;

за маловітряної погоди (≤ 5 м/с): утримання аналогічних показників вологості (≤ 30 %) або температури повітря ≥ +28…+30 ºС впродовж більше 5-ти діб поспіль.

Якщо жорсткі метеорологічні умови тривали 2 дні, а на 3-й день вологість збільшилась від рівня критичної (30 %), відлік «посушливого періоду» обнуляється і фіксується лише як короткочасний температурний-суховійний стрес.

Підтвердженням тривалості та ступеня жорсткості посушливого періоду є показник гідротермічного коефіцієнта зволоження (ГТК) Г. Т. Селянінова із середньодобовими температурами вище +10 ºС., який відображається у програмному забезпеченні цифрової метеостанції. Класифікація умов зволоження та ступеня посушливості ГТК наведена у додатку 3 до цієї Методики.

10. Вилягання рослин оцінюють, починаючи з проявлення цієї ознаки і до збирання врожаю зеленої маси, використовуючи шкали для сортів рослин групи зернових, круп'яних, зернобобових зернового напряму використання. Оцінку проводять у день вилягання рослин чи наступного дня, та через 5–10 днів (щоб врахувати особливості деяких сортів підніматися). Під час проведення спостережень відмічають дату вилягання і фенологічну фазу росту і розвитку рослин, метеорологічні умови.

11. У дослідах кормового напряму використання (зелена маса) проводять облік густоти стояння рослин один раз після появи повних сходів на пробних майданчиках розміром 1/6 м^2, виділених у трьох місцях ділянки двох несуміжних повторень.

12. Перед скошуванням зеленої маси визначають висоту рослин, вимірюючи рослини від поверхні ґрунту до верхівки стебел, включаючи волоть або колос. Рослини, що нахилилися, піднімають.

Висоту рослин визначають за допомогою мірної рейки або стрічки. Виміри висоти проводять у п'яти рівновіддалених місцях ділянок несуміжних повторень і виводять середнє значення.

13. Для сортів рослин групи зернобобових із розлогим стеблом визначають довжину, яку вимірюють у сантиметрах від кореневої шийки до верхівки рослини у п'яти рівномірно віддалених місцях ділянок у двох несуміжних повтореннях, потім виводиться середнє значення показника.

14. Збирання урожаю зеленої маси досліджуваного сорту з облікової площі ділянки здійснюють за настання оптимального часу скошування зеленої маси. Для пшениці м'якої (озимої), пшениці спельти (озимої), жита посівного (озимого), тритикале (озимого), вівса

посівного, проса посівного, теффа – у фазі початку колосіння або появи волоті (15 % верхівки суцвіття з’явилося).

Час скошування зеленої маси кукурудзи звичайної, сорго звичайного (двокольорового) – у фазі від початку появи волоті до фази ранньої молочної стиглості зерна або молочно-воскової стиглості зерна.

Скошування зеленої маси сортів групи зернобобових здійснюють у фазі повного наливу нижніх бобів (горох посівний (озимий, ярий)), або на початку утворення нижніх бобів (чина посівна).

У сумішках строк збирання визначають за основною культурою.

Скошену масу з кожної ділянки зважують з точністю до 0,1 кг.

15. Для визначення засміченості зеленої маси, співвідношення компонентів у сумішках, урожайності сорту і компонентів відразу після скошування відбирають пробний сніп у кількох місцях ділянки з двох несуміжних повторень масою не менше 2–3 кг, а для кукурудзи звичайної, сорго звичайного (двокольорового) – 3–5 кг. Зважують пробні снопи з точністю до 0,1 кг. Масу проби додають до скошеної маси з усієї ділянки. Кожну пробу розбирають окремо відразу після відбирання на такі фракції:

досліджуваний сорт та бур’яни (в чистих посівах);

окремі компоненти і бур’яни (у сумішці), кожну фракцію зважують окремо.

16. На основі даних щодо розбирання пробного снопа визначають такі показники у відсотках:

вихід основної трави (у чистих посівах це досліджуваний сорт, у сумішці – компоненти) співвідношенням маси основної трави до маси усіх фракцій обох проб та множенням на 100;

засміченість зеленої маси – відніманням від 100 виходу основної трави;

співвідношення компонентів – діленням маси кожного компоненту на масу основної трави та множенням на 100.

17. Залистяність рослин сорту визначають у відсотках діленням маси листя з суцвіттями на його загальну масу і множать на 100.

18. Відразу після розбирання пробного снопа, на пункті досліджень відбирають дві середні проби зеленої маси по 0,5 кг кожну, які надсилають після висушування до лабораторії Інституту.

Для приготування середньої проби використовують усі фракції зеленої маси пробних снопів, які швидко подрібнюють на частинки розміром 2–3 см і добре перемішують.

Сушіння розпочинають якомога швидше, одразу після відбору зразка. Якщо перед висушуванням потрібне проміжне зберігання зразків, то для цього мають бути забезпечені прохолодні умови. Зразки сушать порціями за температури +40–+60 ºС із обов'язковим забезпеченням високого потоку повітря через кожен зразок (примусова вентиляція). Для цього зразки укладають шаром товщиною до 50 см. Висушені зразки зберігають у спеціальних мішках.

19. У польовому журналі відмічають стадію росту і розвитку рослин, дату скошування, урожайність зеленої маси (т/га), уміст вологи (%) тощо.

20. Урожайність зеленої маси досліджуваного сорту з кожної ділянки по кожному повторенню обчислюють за формулою:

$$У = \frac{Д \times 10}{П}, \text{ т/га}$$

де:

У – урожайність зеленої маси сорту, т/га;

Д – загальна вага зеленої маси (основного виду у сумішках) з облікової площі ділянки, кг;

П – облікова площа ділянки, м^2;

10 – коефіцієнт перерахунку (1 га = 10000 м^2, 1 т = 1000 кг, 10000:1000 = 10).

Середню врожайність зеленої маси сорту (т/га) обчислюють діленням суми врожайності всіх повторень на їх кількість.

21. Продуктивність сорту оцінюють за врожайністю сухої речовини зеленої маси (основного виду у сумішках) в т/га з кожної ділянки кожного повторення. Для цього врожайність зеленої маси сорту множать на вміст сухої речовини в зеленій масі у відсотках і ділять на 100.

$$У_{ср} = \frac{У_{зм} \times С}{100}, \text{ т/га}$$

де:

$У_{ср}$ – урожайність сухої речовини зеленої маси сорту (основного виду у сумішках), т/га;

$У_{зм}$ – урожайність зеленої маси, т/га;

С – уміст сухої речовини в зеленій масі, %.

22. Урожай зерна досліджуваного сорту збирають в стислі строки з кожної ділянки усіх повторень після фіксації настання збиральної стиглості сорту. Обмолочене зерно ретельно очищують і зважують з точністю до 0,1 кг. Одразу відбирають середню пробу масою 0,1 кг для визначення вмісту вологи в зерні.

Урожайність зерна з кожної ділянки кожного повторення розраховують за формулою:

$$У = \frac{Ч \times 10}{П}, \text{ т/га}$$

де:

У – урожайність зерна сорту, т/га;

Ч – вага зібраного очищеного зерна з ділянки, кг;

П – облікова площа ділянки, $м^2$;

10 – коефіцієнт перерахунку (1 га = 10000 $м^2$, 1 т = 1000 кг, 10000:1000 = 10).

23. Для сортів, висіяних у сумішках, облік компонентів урожаю зерна здійснюють наступним чином. Після обмолоту посівів сумішок зерна з кожної ділянки зважують, відбирають пробу для визначення вологи зерна, а врожай розділяють на компоненти, які обліковують окремо. Після зважування врожаю зерна з кожного повторення відбирають середні проби загальною масою 2,0–2,5 кг, які розділяють на окремі компоненти, зважують і визначають їхнє співвідношення, діленням маси кожного компонента на масу суміші та множенням на 100. Після цього визначають урожай компонентів методом множення врожаю суміші на відсоток компонента та діленням на 100.

Дані усіх обліків сорту заносять до польового журналу.

24. Сорти оцінюють також за коефіцієнтом розмноження, який розраховують діленням одержаного врожаю зерна сорту на вагову норму висіву.

25. В Інституті визначають показники якості зеленої маси відповідно до загальних вимог, зазначених Методикою ПСП (загальна частина).

26. В лабораторних умовах Інституту за Методикою ПСП (Методи визначення показників якості) визначають такі показники:

уміст сухої речовини зеленої маси, %;

уміст сирого протеїну в абсолютно сухій речовині зеленої маси, %;

уміст сирої клітковини в абсолютно сухій речовині зеленої маси, %.

Додаток 1
до Методики проведення експертизи сортів рослин груп зернових, круп'яних, зернобобових кормового напряму використання (зелена маса) на придатність для поширення в Україні
(пункт 2 розділу II)

Види рослин груп зернових, круп'яних і зернобобових, призначені кормового напряму використання (зелена маса)

№ з/п	Українська назва виду	Латинська назва виду
Зернові		
1	Пшениця м'яка (озима)	*Triticum aestivum* L.
2	Пшениця спельта (озима)	*Triticum spelta* L.
3	Жито посівне (озиме)	*Secale cereale* L.
4	Тритикале (озиме)	*Triticosecale* Witt.
5	Кукурудза звичайна	*Zea mays* L.
6	Овес посівний	*Avena sativa* L.
Круп'яні		
1	Просо посівне	*Panicum miliaceum* L.
2	Сорго звичайне (двокольорове)	*Sorghum bicolor* L.
3	Тефф	*Eragrostis tef* (Zuccagni) Trotter
Зернобобові		
1	Горох посівний (озимий, ярий)	*Pisum sativum* L.
2	Чина посівна	*Lathyrus sativus* L.

_____

Додаток 2
до Методики проведення експертизи сортів рослин груп зернових, круп’яних, зернобобових кормового напряму використання (зелена маса) на придатність для поширення в Україні
(пункт 6 розділу ІІІ)

Шкала оцінювання ступеня проявлення та стійкості показника

Ступінь проявлення показника	Бал	Стійкість	Бал
Дуже низький (слабкий)	1	Дуже висока (дуже сильна)	9
Низький (слабкий)	3	Висока (сильна)	7
Середній	5	Середня	5
Високий (сильний)	7	Низька (слабка)	3
Дуже високий (дуже сильний)	9	Дуже низька (дуже слабка)	1

_____

Додаток 3
до Методики проведення експертизи сортів рослин груп зернових, круп’яних, зернобобових кормового напряму використання (зелена маса) на придатність для поширення в Україні
(пункт 9 розділу ІІІ)

Класифікація умов зволоження та ступеня посушливості ГТК за Г. Т. Селяніновим

Значення ГТК	Ступінь зволоження/посухи	Характеристика умов
> 1,5	Надзвичайно вологий	Перезволоження
1–1,5	Достатньо вологий	Оптимальні умови
0,7–0,9	Слабко посушливий	Недостатнє зволоження
0,5–0,6	Середньо посушливий	Посушливі умови
0,4–0,5	Сильно посушливий	Гострий дефіцит вологи
< 0,4	Дуже сильно посушливий	Катастрофічний дефіцит вологи

_____